

Michał Balcerzak, Marcin Kałduński, Maciej Żenkiewicz

Q

&

A

**Prawo
międzynarodowe
publiczne
przed
egzaminem**

Prawo międzynarodowe publiczne przed egzaminem

LEGENDA

pytanie

wyjątek od zasad czy reguł / uwaga

najważniejsze informacje

norma prawna

niezbędna wiedza

literatura

zob. wcześniej opisane zagadnienia

orzecznictwo

uzupełnienie

przykład

Prawo międzynarodowe publiczne przed egzaminem

Michał Balcerzak, Marcin Kałduński, Maciej Żenkiewicz

WYKAZ SKRÓTÓW

EKPC – Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, podpisana w Strasburgu 4.11.1950 r. (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.)

ETPC – Europejski Trybunał Praw Człowieka

ICAO – International Civil Aviation Organization (Organizacja Międzynarodowego Lotnictwa Cywilnego)

KNZ, Karta NZ – Karta Narodów Zjednoczonych, podpisana w San Francisco 26.06.1945 r. (Dz.U. z 1947 r. Nr 23, poz. 90 ze zm.)

Konstytucja RP – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.)

KWPT – Konwencja wiedeńska o prawie traktatów, sporządzona w Wiedniu 23.05.1969 r. (Dz.U. 1990 r. Nr 74, poz. 439)

KWSD – Konwencja wiedeńska o stosunkach dyplomatycznych, sporządzona w Wiedniu 18.04.1961 r. (Dz.U. z 1965 r. Nr 37, poz. 232)

MPPGSiK – Międzynarodowy pakt praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych

MPPOiP – Międzynarodowy pakt praw obywatelskich i politycznych

MTS – Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości

OBWE – Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie

ONZ – Organizacja Narodów Zjednoczonych

Statut MTS – Statut Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości

STSM – Stały Trybunał Sprawiedliwości Międzynarodowej

TFUE – Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (Dz.Urz. UE C 202 z 2016 r., s. 47)

TUE – Traktat o Unii Europejskiej (Dz.Urz. UE C 202 z 2016 r., s. 13)

UNCLOS – Konwencja Narodów Zjednoczonych o prawie morza, umowa międzynarodowa wypracowana podczas obrad III Konferencji Prawa Morza ONZ, podpisana 10.12.1982 r. w Montego Bay na Jamajce

WHO – World Health Organization (Światowa Organizacja Zdrowia)

WMO – World Meteorological Organisation (Światowa Organizacja Meteorologiczna)

SPIS TREŚCI

4	WYKAZ SKRÓTÓW
7	WSTĘP
8	Rozdział I Podstawowe zagadnienia prawa międzynarodowego
22	Rozdział II Zarys historii prawa międzynarodowego i historii jego nauki
42	Rozdział III Źródła prawa międzynarodowego
67	Rozdział IV Podmioty prawa międzynarodowego i odpowiedzialność państwa
81	Rozdział V Organy państwa w stosunkach międzynarodowych
103	Rozdział VI Terytorium w prawie międzynarodowym
130	Rozdział VII Ludność w prawie międzynarodowym
139	Rozdział VIII Międzynarodowa ochrona praw człowieka
156	Rozdział IX Organizacje międzynarodowe
179	Rozdział X Pokojowe rozstrzyganie sporów międzynarodowych
200	Rozdział XI Prawo konfliktów zbrojnych

Autorzy niniejszego opracowania przedstawili materię wykładu prawa międzynarodowego publicznego w formie pytań i odpowiedzi, kierując się przekonaniem, że jest to najbardziej efektywna formuła ułatwiająca studentom tego przedmiotu przygotowanie się do egzaminów, kolokwίων i zaliczeń. Taki sposób prezentacji materiału pozwala na systematyczne utrwalanie wiedzy, a także na szybkie i łatwe odnalezienie odpowiedzi na najważniejsze pytania i zagadnienia.

W naszej pracy korzystaliśmy przede wszystkim z uaktualnionego podręcznika pt. *Prawo międzynarodowe publiczne* (R. Bierzanek, J. Symonides, M. Balcerzak, M. Kałduński, Warszawa 2023), który zawiera kompleksową wiedzę w tej dziedzinie. Ponadto pomocne w przygotowaniu zbioru pytań i odpowiedzi były także nasze wieloletnie doświadczenia dydaktyczne.

Uważamy, że niniejszy zbiór pytań i odpowiedzi – w połączeniu ze wspomnianym wyżej podręcznikiem – stanowi optymalną pomoc w opanowaniu materiału z zakresu prawa międzynarodowego publicznego. Jednocześnie pragniemy podkreślić, że zbiór „Przed egzaminem” to tak zwany „dobry start” w studiowaniu prawa międzynarodowego, natomiast studentów tego przedmiotu trzeba także zachęcić do poznawania orzecznictwa międzynarodowego i praktyki międzynarodowej. Dla opanowania przedmiotu i uzyskania wysokich ocen z egzaminu równie istotne jest studiowanie materiałów źródłowych z tego zakresu (w tym traktatów, uchwał organizacji międzynarodowych, aktów prawa miękkiego).

Michał Balcerzak, Marcin Kałduński, Maciej Żenkiewicz

ROZDZIAŁ I

Podstawowe zagadnienia prawa międzynarodowego

Q

Co to jest społeczność międzynarodowa i jakie podmioty wchodzi w jej skład?

W węższym znaczeniu społeczność międzynarodowa to ogół państw suwerennych, utrzymujących stosunki regulowane przez prawo międzynarodowe. W szerszym znaczeniu społeczność międzynarodowa obejmuje także podmioty niesuwerenne, czyli wszystkich uczestników stosunków międzynarodowych wyposażonych w zdolność do działań w płaszczyźnie międzynarodowej, a zwłaszcza organizacje międzynarodowe, których prawa i obowiązki są określone przez prawo międzynarodowe.

Q

Jakie cechy posiada społeczność międzynarodowa?

Społeczność międzynarodowa opiera się na **zasadzie suwerennej równości państw**, co oznacza, że prawa poszczególnych podmiotów muszą być tak samo respektowane. Konsekwencją zasady równości jest także to, że organy państwa w stosunkach zewnętrznych korzystają z takiego samego zakresu immunitetów i przywilejów, a akty państwa zgodnie z zasadą *par in parem non habet imperium* („podmioty równe sobie nie mają władzy nawzajem wobec siebie”) nie podlegają jurysdykcji, a zatem nie mogą być osądzone przez sądy wewnętrzne drugiego państwa.

Jednak **równość wobec prawa nie oznacza równości praw członków społeczności międzynarodowej**. W społeczności międzynarodowej pozycję „pierwszych wśród równych” zajmują państwa, których

szczególna rola podkreślona została przez to, iż mają one stałe miejsca i prawo weta w Radzie Bezpieczeństwa ONZ. Stało się to za zgodą wszystkich państw, jakie weszły do ONZ w 1945 r. Należą do nich: Chiny, Federacja Rosyjska (ówczesny Związek Radziecki), Francja, Stany Zjednoczone i Wielka Brytania.

Społeczność międzynarodową charakteryzuje **niski stopień zorganizowania**. Nie ma w niej – w przeciwieństwie do społeczności państwowej – ani władzy ustawodawczej, ani wykonawczej, ani obowiązkowego sądownictwa. ONZ nie jest „rządem światowym”, państwa nie są jej podporządkowane i spełnia ona głównie funkcje koordynacyjne względem swoich członków.

Słabość systemu sankcyjnego (prawo weta stałych członków Rady Bezpieczeństwa), brak aparatu zapewniającego przestrzeganie i egzekwowanie prawa stawia na porządku dziennym pytanie, czy w tej sytuacji, przy istnieniu różnic interesów i konfliktów, można w ogóle mówić o istnieniu społeczności międzynarodowej. Takie pytania pojawiają się szczególnie w sytuacjach konfliktów zbrojnych z udziałem mocarstw (np. agresja Rosji na Ukrainę w 2014 i 2022 r.). Zdecydowanie pozytywna odpowiedź jest uzasadniona dwoma czynnikami:

1. Mimo braku aparatu represyjnego, prawo międzynarodowe jest uważane przez wszystkich członków za wiążące społeczność międzynarodową.
2. Niezależnie od występujących w obrębie społeczności międzynarodowej konfliktów nie tylko się nie zmniejsza, lecz wręcz narasta poczucie wzajemnych więzi i współzależności zarówno w sferze międzynarodowych stosunków gospodarczych, jak i w innych dziedzinach, np. ochronie środowiska naturalnego.

Czy społeczność międzynarodowa i wspólnota międzynarodowa to samo?

W społeczności międzynarodowej wyróżnia się grupy państw połączone ze sobą ściślejszymi i intensywniejszymi więzami

politycznymi, gospodarczymi, wojskowymi, geograficznymi czy historycznymi, które nazywane są wspólnotami.

Można wyróżnić wspólnoty **regionalne i funkcjonalne**.

Przykładu **wspólnoty regionalnej** dostarcza kontynent amerykański, Afryka i Europa. Wspólnoty regionalne oparte są zazwyczaj na organizacji regionalnej, jak Organizacja Państw Amerykańskich, Unia Afrykańska czy Liga Państw Arabskich. Państwa należące do wspólnoty regionalnej łączy także – poza sąsiedztwem – wspólna historia, a nierzadko język czy religia (np. w przypadku państw muzułmańskich). Na kontynencie europejskim wspólnotę taką tworzą państwa należące do Unii Europejskiej, Rady Europy czy Rady Nordyckiej.

Wspólnota funkcjonalna. Tworzą ją państwa należące do organizacji międzynarodowej mającej na celu bezpośrednie koordynowanie prowadzonych działań w dziedzinie gospodarczej lub wojskowej, jak w wypadku NATO. Termin „wspólnota” występuje zresztą niekiedy w nazwach organizacji (np. Europejska Wspólnota Gospodarcza, która była jedną z pierwszych organizacji integracji gospodarczej w Europie). Cechą charakterystyczną wspólnot funkcjonalnych bywa daleko idące ograniczenie wykonywania kompetencji państw na rzecz organizacji w regulowanej przez nią dziedzinie gospodarki. Prowadzi to do kwalifikowania takich organizacji jako **ponadpaństwowe** (np. Unia Europejska) czy wskazywania, iż wspólnota funkcjonalna tworzy *sui generis* federację funkcjonalną.

Co to jest prawo międzynarodowe?

Prawo międzynarodowe to system norm regulujących stosunki między państwami i organizacjami międzynarodowymi oraz innymi uczestnikami stosunków międzynarodowych mającymi zdolność do działania w stosunkach międzynarodowych.

Q**Czym są stosunki międzynarodowe?**

Stosunki międzynarodowe to część stosunków społecznych dotycząca wzajemnych relacji między państwami oraz innymi podmiotami prawa międzynarodowego, w tym zwłaszcza organizacjami międzynarodowymi. Stosunki międzynarodowe są regulowane przez prawo międzynarodowe.

Od stosunków międzynarodowych należy odróżnić → stosunki dyplomatyczne, które stanowią formę oficjalnych stosunków między państwowymi, służących realizacji polityki zagranicznej państw.

Q**Czy prawo międzynarodowe i prawo narodów to to samo?**

W uproszczeniu: tak, jeżeli odnosimy te terminy do prawa regulującego stosunki między państwami. Natomiast pojęcie „prawo narodów” jest historycznie starsze i nie zawsze dotyczyło stosunków między państwowymi.

- **Prawo narodów.** Początkowo używaną nazwą było „prawo narodów”, będące dosłownym tłumaczeniem łacińskiego terminu *ius gentium*. Należy jednak pamiętać, że w starożytnym Rzymie *ius gentium* miało inne znaczenie niż obecnie, odnosiło się bowiem do norm prawa cywilnego regulujących stosunki obywateli rzymskich z cudzoziemcami. Posługiwano się tym terminem także dla określenia przepisów i instytucji wspólnych wszystkim narodom. Niemniej jednak termin ten przyjął się w odniesieniu do norm regulujących stosunki między państwami.
- **Prawo międzynarodowe.** Początki stosowania terminu „prawo międzynarodowe” sięgają przełomu XVI i XVII w., kiedy to terminem *ius inter gentes* posługiwał się F. Suárez. Nazwę *ius inter gentes*, w odróżnieniu od *ius gentium* używanego w znaczeniu prawa cywilnego, przyjął także w XVII w. R. Zouche.

We współczesnej polszczyźnie termin „prawo narodów” byłby zatem nieco anachroniczny dla określenia dziedziny prawa, którą nazywamy „prawem międzynarodowym”.

Q

Jaka jest różnica między prawem międzynarodowym publicznym a prawem międzynarodowym prywatnym?

Tabela 1. Różnice między prawem międzynarodowym publicznym a prywatnym

Prawo międzynarodowe	
Publiczne	Prywatne
System norm regulujących stosunki między państwami i organizacjami międzynarodowymi oraz innymi uczestnikami stosunków międzynarodowych mającymi zdolność do działania w stosunkach międzynarodowych.	Zespół norm służący do wskazania systemu prawnego mającego zastosowanie dla konkretnej sytuacji z zakresu prawa cywilnego, prawa rodzinnego i prawa pracy w przypadku sprawy z tzw. elementem obcym (z innego systemu prawa krajowego).
Prawo wewnętrzne państw nie jest częścią prawa międzynarodowego publicznego.	Normy prawa międzynarodowego prywatnego określane są jako normy kolizyjne.
	Część norm prawa międzynarodowego prywatnego wynika z umów międzynarodowych, a część z ustawodawstwa krajowego.
	Część norm prawa międzynarodowego prywatnego (np. prawo właściwe dla zobowiązań umownych) została uregulowana w prawie Unii Europejskiej.

Źródło: opracowanie własne.

Q

Czy prawo międzynarodowe posiada konstytucję?

Prawo międzynarodowe nie posiada „konstytucji” w znaczeniu nadawanym temu terminowi w prawie wewnętrznym. Jednak od początku XXI w. dyskutuje się w nauce o koncepcjach konstytucjonalizacji i hierarchizacji prawa międzynarodowego. Domagają się one wyłonienia pewnego zespołu norm o charakterze podstawowym, które ze względu na swoją treść i znaczenie dla społeczności międzynarodowej będą zajmować centralne miejsce w porządku międzynarodowym. Naturalną kandydatką jest Karta Narodów Zjednoczonych, także ze względu na jej art. 103, zgodnie z którym

w razie sprzeczności między zobowiązaniami członków ONZ, wynikającymi z Karty, a ich zobowiązaniami, wynikającymi z jakiegokolwiek innej umowy międzynarodowej, zobowiązania wynikające Karty mają pierwszeństwo. Nie jest to jednak najważniejszy czynnik. Karta ONZ jest bowiem rozważana lub nawet uważana przez państwa jako podstawowy dokument, równoznaczny z pisaną konstytucją. Spojrzenie na Kartę NZ jako konstytucję społeczności międzynarodowej sprzyja spójności i efektywności prawa międzynarodowego. Dotyczy to w szczególności art. 1 (cele) i art. 2 (zasady) Karty, które wyrażają wspólne wartości i interesy państw, a w ten sposób stanowią trzon organizacji. Dzięki temu prawo międzynarodowe opiera się na normach podstawowych, takich jak suwerenna równość państw, zakaz stosowania siły, pokojowe rozstrzyganie sporów, dobra wiara, poszanowanie fundamentalnych praw człowieka, prymat Karty NZ.

Czym jest fragmentaryzacja prawa międzynarodowego?

Fragmentaryzacja jest zjawiskiem przeciwnym wobec dążenia do konstytucjonalizacji i hierarchizacji prawa międzynarodowego. Pod pojęciem fragmentaryzacji rozumiemy powstawanie i obowiązywanie reżimów prawnych, które wykazują tendencje autonomizacyjne poprzez tworzenie własnego porządku prawnego niezależnego w części lub w całości od prawa międzynarodowego. Takie reżimy powstają na podstawie umów regionalnych (np. prawo UE czy EKPC) oraz sektorowych (np. prawo WTO, prawa człowieka). Fragmentacja powoduje erozję spójności prawa międzynarodowego, może prowadzić do sprzeczności między normami tego prawa, a także konfliktów między państwami i organizacjami międzynarodowymi. Fragmentaryzacja stanowi wyzwanie dla państw i zmusza je do koordynacji działalności prawotwórczej oraz działań na rzecz likwidacji konfliktów normatywnych. Inaczej prawu międzynarodowemu grozi przekształcenie w luźny zespół norm, który będzie rugowany przez porozumienia regionalne i sektorowe.

W jaki sposób można usystematyzować prawo międzynarodowe?

Systematyka (podział na dziedziny) prawa międzynarodowego jest kwestią umowną. Historycznie rzecz biorąc, prawo międzynarodowe było prawem „wojny i pokoju” (Grocjusz). W miarę upływu czasu akcent przesunął się na normy regulujące stosunki pokojowe; obecnie natomiast ten dychotomiczny podział został zarzucony, gdyż prawo międzynarodowe obejmuje rozległe obszary wykraczające poza regulację stosunków w czasie pokoju i wojny.

Materia tzw. powszechnego (ogólnego) prawa międzynarodowego obejmuje m.in. problematykę źródeł, podmiotów, ludności, terytorium, organów państwa w stosunkach międzynarodowych, odpowiedzialności prawnomiędzynarodowej, pokojowego rozstrzygania sporów międzynarodowych oraz prawo konfliktów zbrojnych.

Każdy z tych działów można poddać dalej idącej systematyzacji, np.:

- ▶ prawo o źródłach prawa międzynarodowego zawiera m.in. obszerną materię dotyczącą prawa traktatów (prawa umów międzynarodowych) oraz zasady dotyczące tworzenia się zwyczaju międzynarodowego
- ▶ prawo o terytorium zawiera takie dziedziny, jak międzynarodowe prawo morza czy międzynarodowe prawo rzeczne
- ▶ prawo o organach państwa w stosunkach międzynarodowych obejmuje prawo dyplomatyczne i prawo konsularne

Wiele dziedzin prawa międzynarodowego pretenduje do miana osobnych działów z uwagi na ich często intensywny rozwój, zwłaszcza w II połowie XX i w XXI wieku. Do takich działów możemy zaliczyć:

- międzynarodowe prawo praw człowieka,
- międzynarodowe prawo karne,
- międzynarodowe prawo pracy,
- międzynarodowe prawo ochrony środowiska,
- międzynarodowe prawo lotnicze,
- międzynarodowe prawo kosmiczne,
- międzynarodowe prawo gospodarcze.

Należy pamiętać, że wyodrębnienie się działu prawa międzynarodowego nie oznacza, że dana dziedzina uzyskuje status „autonomiczny” czy status „reżimu zamkniętego”.

Specyficznym systemem prawnym, który wywodzi się z prawa międzynarodowego (i do dzisiaj się na nim opiera), lecz ewoluował w kierunku autonomicznego porządku prawnego, jest → system prawa Unii Europejskiej.

Q

Jaka jest podstawa obowiązywania prawa międzynarodowego?

Pytanie o podstawę obowiązywania prawa międzynarodowego jest w istocie pytaniem o to, dlaczego państwa są zobowiązane do przestrzegania tego prawa. W odpowiedzi formułowane są różne teorie, w tym:

- **teoria naturalistyczna** – polega na założeniu, że prawo powinno przyjmować wartości obiektywne, które są niezależne od ludzkiej woli i uznania. Jej główną odmianą jest doktryna praw podstawowych (zasadniczych) państwa, która odwołuje się do prawa natury. Zdaniem jej zwolenników zasady prawa międzynarodowego mogą być wyprowadzone z natury czy istoty państwa. Z samego faktu istnienia państwo posiada bowiem niezbywalne prawa, które muszą być respektowane przez inne podmioty. Nie ma jednak zgody co do tego, jak szeroki jest to katalog, ale wymienia się w tym kontekście m.in. prawo do istnienia, niepodległości, równości, szacunku i do uczestniczenia w obrocie międzynarodowym (do utrzymywania stosunków).

Doktryna podstawowych praw państw jest w istocie przeniesieniem na grunt prawa międzynarodowego teorii naturalnych praw człowieka, która legła u podstaw Deklaracji Niepodległości Stanów Zjednoczonych z 1776 r. czy Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela rewolucji francuskiej z 1789 r. Podkreślając znaczenie suwerenności i równości praw, odegrała ona pozytywną rolę w stosunkach międzynarodowych. Współcześnie konsekwencje tej teorii są raczej negatywne, gdyż nadmierne akcentowanie swobód i praw państw, przy pomijaniu obowiązku respektowania praw innych i własnych

obowiązków, obraca się w rezultacie przeciwko prawu międzynarodowemu.

- **teoria pozytywistyczna (woluntarystyczna).** Wskazuje ona, że podstawą obowiązywania prawa międzynarodowego jest wspólna wola (zgoda) państw. Wola ta znajduje swój wyraz bądź to w normach zwyczajowych, a więc powszechnej praktyce uznanej za prawo, bądź to w normach traktatowych.

Q

Jak stwierdził Stały Trybunał Sprawiedliwości Międzynarodowej (STSM) w wyroku z 7.09.1927 r. w sprawie statku *Lotos* (s. 18), **normy prawa obowiązujące państwa pochodzą z ich woli wyrażonej w umowach lub z praktyki uznanej za prawo (zwyczaj).**

W prawie międzynarodowym obowiązuje zasada dobrej wiary, która oznacza, że podstawą stosunków wiążących państwa jest ich wola, która je wiąże. Dla pozytywistów jest to element składowy definicji prawa międzynarodowego. Państwo przyjmuje zatem obowiązki z własnej nieprzymuszonej woli, jeśli jednak wyraziło swoją zgodę, to wola ta wiąże to państwo i wywołuje ona skutki prawne, albowiem stwarza zobowiązanie międzynarodowe, które trwa niezależnie od jego dalszej zgody.

Z twierdzenia, że podstawą obowiązywania prawa międzynarodowego jest wola lub zgoda państw, nie można wyprowadzać tezy, iż mogą one w każdej chwili jednostronnie cofnąć swą zgodę na obowiązywanie określonej normy prawa międzynarodowego. Normy prawa międzynarodowego mogą być zmienione inaczej niż w trybie przewidzianym przez prawo międzynarodowe, przede wszystkim tylko za zgodą wszystkich związanych nimi państw. Dodajmy, że w wypadku zwyczaju międzynarodowego, jeśli ma on charakter powszechny i jest zgodny z podstawowymi zasadami prawa międzynarodowego, obowiązuje on automatycznie każde nowo powstające państwo.

Q**Czego dotyczy zasada efektywności w prawie międzynarodowym?**

Zasada efektywności w prawie międzynarodowym stanowi o tym, że wystąpienie pewnych przewidzianych przez prawo międzynarodowe sytuacji faktycznych albo wywołuje *ipso facto* skutki prawne, albo też jest warunkiem niezbędnym do ich powstania.

Prawo międzynarodowe, będące bezpośrednim rezultatem woli swych podmiotów i odzwierciedlające określoną rzeczywistość społeczną, nie może nazbyt odrywać się od tej rzeczywistości. Konflikt powstający między faktem a normą jest rozwiązywany w różny sposób w prawie międzynarodowym i w prawie wewnętrznym. W przypadku prawa wewnętrznego – jeśli normy nie są w stanie kontrolować faktów, gdy system traci swą skuteczność – mamy do czynienia z rewolucją, która przynosi nowy porządek. W przypadku prawa międzynarodowego nie istnieje zjawisko rewolucji, gdyż prawo to z reguły dostosowuje się do nowej sytuacji. Mechanizmem pozwalającym na to jest właśnie zasada efektywności.

Q**Czym są sankcje w prawie międzynarodowym i jakie są ich rodzaje?**

Sankcje międzynarodowe to środki oddziaływania na podmioty naruszające zasady i normy prawa międzynarodowego. Sankcjami są zatem **negatywne reakcje społeczności międzynarodowej** (albo poszczególnych państw), z jakimi spotykają się państwa naruszające wspomniane zasady i normy. Sankcje mogą być skierowane przeciwko państwom, ale także podmiotom niepaństwowym (jednostkom lub grupom, np. terrorystycznym).

Sankcje mogą być klasyfikowane w różny sposób, m.in. na:

- ▶ **zorganizowane** (wyraźnie przewidziane przez umowy międzynarodowe) i
 - ▶ **niezorganizowane** (sankcje nieprzewidziane przez prawo, takie jak reakcja opinii publicznej, a także środki odwetowe).
- Środkami odwetowymi są:
- ▶ **represalia** (symetryczne działania w odpowiedzi na bezprawną działalność drugiego państwa, przy użyciu takich samych środków),

- ▶ **retorsje** (symetryczne, nieprzyjazne działania zgodne z prawem międzynarodowym w odpowiedzi na nieprzyjazną działalność innego państwa).

Można także klasyfikować sankcje według dziedziny, której dotyczą, np.:

- ▶ **sankcje gospodarcze** (zakaz lub ograniczenie eksportu lub importu towarów lub usług),
- ▶ **sankcje finansowe** (zakazy i ograniczenia związane z rynkiem finansowym, bankowością itd.),
- ▶ **sankcje dyplomatyczne** (zawieszenie lub zerwanie stosunków dyplomatycznych),
- ▶ **sankcje osobowe** (zakaz wstępu określonych osób na terytorium państw).

Jaki podmioty mogą stosować sankcje w prawie międzynarodowym?

- Sankcje są przyjmowane w ramach niektórych organizacji międzynarodowych, a także indywidualnie przez państwa (jako akty jednostronne).
- W systemie ONZ jedynym organem uprawnionym do wprowadzania sankcji jest Rada Bezpieczeństwa (na podstawie przepisów rozdziału VII KNZ).
- W ramach UE sankcje (zwane środkami ograniczającymi) może stosować Rada UE w drodze decyzji i rozporządzeń (na podstawie z art. 29 TUE i art. 215 TFUE).

Jaki jest stosunek prawa międzynarodowego i wewnętrznego?

Każde państwo może uregulować w swoim porządku prawnym stosunek prawa międzynarodowego do prawa krajowego. Ze względu na brak normy prawa międzynarodowego, która regulowałaby wzajemny stosunek prawa międzynarodowego do prawa wewnętrznego, praktyka międzynarodowa jest różnorodna. Państwa wyrażają swoje stanowisko w tej kwestii, zamieszczając odpowiednią klauzulę w konstytucji.

Polska Konstytucja stwierdza w art. 9, że Rzeczpospolita Polska przestrzega wiążącego ją prawa międzynarodowego. Konstytucja Stanów

Zjednoczonych stawia na równi prawo amerykańskie oraz zawarte przez Stany Zjednoczone umowy, przy czym w praktyce sądowej wyraźna jest tendencja do przyznawania normom prawa międzynarodowego wyższości nad normami wewnętrznymi, innymi niż konstytucyjne. Konstytucja Republiki Francuskiej z 1958 r. przewiduje, że ratyfikowane lub zatwierdzone traktaty mają z chwilą ich ogłoszenia moc nadrzędną nad mocą ustaw, z zastrzeżeniem stosowania traktatu przez drugą stronę.

O czym stanowi teoria monistyczna i dualistyczna?

Rozważając wzajemną relację prawa międzynarodowego i wewnętrznego, sformułowano w doktrynie dwie podstawowe teorie: monistyczną i dualistyczną.

- **Teoria monistyczna.** Stosownie do założeń teorii monistycznej prawo międzynarodowe i prawo wewnętrzne tworzą jeden system prawny, w którym normy pozostają względem siebie w porządku hierarchicznym. W zależności od sposobu ustalenia hierarchii między normami wyróżnia się monizm z prymatem prawa wewnętrznego i monizm z prymatem prawa międzynarodowego. Monizm z prymatem prawa międzynarodowego, najpełniej reprezentowany w pracach szkoły wiedeńskiej, do dziś cieszy się pewnym uznaniem w doktrynie. Wedle stanowiska jego najbardziej znanego przedstawiciela, H. Kelsena, wszystkie istniejące normy prawne stanowią jedność, w obrębie której prawo międzynarodowe jest wyższym porządkiem prawnym w stosunku do każdego porządku krajowego, w związku z czym ogranicza swobodę działania państwa.

Teza o jedności systemu prawa, w którym prawo wewnętrzne jest całkowicie podporządkowane prawu międzynarodowemu, jest sprzeczna z praktyką międzynarodową. Porównanie norm prawa międzynarodowego z normami prawa wewnętrznego pozwala zarówno w jednym, jak i w drugim systemie wskazać normy, które nie pozostają ze sobą w żadnym związku. Zasady stosunków międzypaństwowych nie muszą mieć bezpośrednich konsekwencji dla osób fizycznych.

► **Teoria dualistyczna.** Ogólne założenia teorii dualistycznej zostały wyłożone przez H. Triepła w pracy pt. *Völkerrecht und Landesrecht* (*Prawo międzynarodowe i wewnętrzpaństwowe*), wydanej w roku 1899. Stał on na stanowisku, że prawo międzynarodowe i prawo wewnętrzne stanowią nie tylko dwie odrębne gałęzie, lecz dwa całkowicie odrębne systemy różniące się między sobą przedmiotem regulacji i źródłami. Inny zwolennik teorii dualistycznej – D. Anzilotti – podkreślał, że ani normy prawa wewnętrznego nie mogą być wyprowadzane z prawa międzynarodowego, ani też odwrotnie. Ze względu na odrębność norm, jego zdaniem, nie jest również możliwa kolizja między nimi. Zgodnie ze stanowiskiem dualistów normy prawa międzynarodowego mogą uzyskać moc obowiązującą w porządku wewnętrznym w drodze transformacji. Rozróżnia się przy tym tzw. transformację zwykłą, kiedy każda ratyfikowana umowa międzynarodowa ogłaszana jest w odpowiednim dzienniku urzędowym, i transformację generalną, kiedy na podstawie ogólnej klauzuli – znajdującej się z reguły w konstytucji – wszystkie normy wiążące państwo włączone są do prawa wewnętrznego.

Teoria dualistyczna jest bliższa rzeczywistości, choć i ona zawiera tezy nieznaidujące w niej pokrycia, jak w wypadku twierdzenia o niemożliwości bezpośredniej kolizji między normami prawa międzynarodowego i prawa wewnętrznego lub skrajnego twierdzenia o całkowitej odrębności obu systemów prawa.

Jakie jest miejsce prawa międzynarodowego w porządku prawnym RP?

Stosownie do art. 9 Konstytucji RP:

„Rzeczpospolita Polska przestrzega wiążącego ją prawa międzynarodowego”.

Relacje między polskim porządkiem prawnym a prawem międzynarodowym określa art. 91 Konstytucji, który stanowi:

§

„1. Ratyfikowana umowa międzynarodowa, po jej ogłoszeniu w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, stanowi część krajowego porządku prawnego i jest bezpośrednio stosowana, chyba że jej stosowanie jest uzależnione od wydania ustawy.

2. Umowa międzynarodowa ratyfikowana za uprzednią zgodą wyrażoną w ustawie ma pierwszeństwo przed ustawą, jeżeli ustawy tej nie da się pogodzić z umową.

3. Jeżeli wynika to z ratyfikowanej przez Rzeczpospolitą Polską umowy konstytuującej organizację międzynarodową, prawo przez nią stanowione jest stosowane bezpośrednio, mając pierwszeństwo w przypadku kolizji z ustawami”.

W związku z tym, że Konstytucja uznaje jedynie wyższość umów międzynarodowych ratyfikowanych nad prawem wewnętrznym, należy stwierdzić, że według polskiej Konstytucji normy zwyczajowe nie mają pierwszeństwa przed ustawami polskimi, pierwszeństwa tego nie mają również umowy międzynarodowe niepodlegające ratyfikacji. Nie oznacza to jednak, że w obrębie prawa międzynarodowego Polska będzie mogła powoływać się na normę ustawową w celu niewykonania normy zwyczajowej.

Odnośnie do ratyfikacji umów międzynarodowych istotny jest art. 89 ust. 1 Konstytucji RP, który stwierdza:

§

„Ratyfikacja przez Rzeczpospolitą Polską umowy międzynarodowej i jej wypowiedzenie wymaga uprzedniej zgody wyrażonej w ustawie, jeżeli umowa dotyczy:

- 1) pokoju, sojuszy, układów politycznych lub układów wojskowych,
- 2) wolności, praw lub obowiązków obywatelskich określonych w Konstytucji,
- 3) członkostwa Rzeczypospolitej Polskiej w organizacji międzynarodowej,
- 4) znacznego obciążenia państwa pod względem finansowym,
- 5) spraw uregulowanych w ustawie lub w których Konstytucja wymaga ustawy”.